

اللهم
الرحمن الرحيم

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد بهشهر

دانشکده علوم انسانی، گروه حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A) در رشته حقوق خصوصی

عنوان:

تحلیل حقوقی مالکیت برمعدن بانگرسی برانفال

استاد راهنما:

دکتر امیرحسین مهرگان

نگارش:

اصغر احسانی

خرداد ۱۳۹۶

بسم ... الرحمن الرحيم تعهد نامه اصالت پایان نامه

اینجانب اصغر احسانی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته در رشته حقوق خصوصی که در تاریخ ۱۳۹۶/۰۶/۲۹ از پایان نامه خود تحت عنوان: تحلیل حقوقی مالکیت برمعدن بانگرسی برانفال با کسب نمره ۱۷ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱) این پایان نامه / رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.

۲) این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴) چنانچه در هر مقطعی زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: اصغر احسانی

تاریخ و امضاء

سپاسگزاری؛

سپاس خداوند متعال را که زمین و آنچه در آن هست آفرید و انسان را برای زندگی و بهره برداری در آن قرار داد و به ما زندگی بخشید تا بیاورید که کدام سپاسگزار ترسیم. جزا آفرید تا بدانیم که نتیجه کردارمان چه پسنیده چه ناپسند را خواهیم دید. راه سعادت و شقاوت را آفرید و به ما اختیار داد تا حرکتیک را به صلاح خود انتخاب نماییم و از نتیجه آن بهره مند شویم. پیامبران الهی را آفرید تا انتخاب راه یاریان نمایند و راهنمایان ما باشند. برای زندگانی همه چیز فراهم نمود تا راه های دستیابی را هموار نماییم. سپاس بخاطر همه چیز از داشته ها و نداشته ها که داده بایش رحمت و نداده بایش حکمت است. پروردار و موجودی که محبتش و بزرگواری و انسان ستمگوش و شاید بزرگترین نعمتهای خداوند در زمین، همیشه پشتیبان بشر در زمان حیات و جودشان و پس از مرگ دعای خیرشان.

سپاس از پروردار عزیزم که با تلاش و زحمات فراوان مرا صحیح تربیت نمود تا برای جامعه ام مفید باشم.

سپاس از مربیان عزیزم معلینی که با تلاش و تربیت اجتماعی و دینی به من سواد خواندن و نوشتن آموختند تا امید میسر رفت که دیده و آینده ساز کشور و تکیه گاهی برای افتخادگان باشم. سپاس از اساتید که انقدرم که تلاش نمودند تا دستم را رافرا بگیرم و بکار بندم و به دیگران بیاموزم. سپاس از شهیدان و طعم که با نثار خون خود امنیت و سربلندی را برایمان ارمغان آوردند تا با آراش به زندگی و تحصیل بپردازم. سپاس از مامورین امنیتی و انتظامی که با هوشیاری و جدیت در امور امنیتی فراهم نمودند تا دسیله سازان به تحصیل بپردازم. من خود را دیدم چون آنان میدانم که نشان بیچگاه تازنده اند نمیدانم و پس از جانشینی خواهم دانست. و سپاس از همسرم بانم که با زحمت گشتی امکان تحصیل را برایم فراهم نمود. سپاس از مدیران معدنی خانه معادن ایران، عزیزان معاونت امور معدنی سازمان معادن ایران (امید رو) که در تهیه این مختصر میرایی نمودند علی الخصوص جناب آقایان: مراد علی زاده مدیر عامل محترم شرکت ملی مس ایران مهدی ابراهیمی معاونت منابع انسانی و مهندس بابک بلایی مدیر اکتشافات و سید... موسوی معاونت حقوقی شرکت ملی مس ایران که علیرغم ضیق وقت و محدودیتهای موجود با ارائه اطلاعات ذیقیمت خود اینها را فراهم نمودند. و سپاس ویژه از اساتید ارجمند جناب آقای دکتر امیر حسین مهرگان که با اقتدار پشتیبانی بنده بودند و راهنمایی مرا بعد از مرگند.

تقدیم به:

شهرداری و طعم که با ایثار و از جان گذشتگی آسایش و امنیت و سربلندی را به ما هدیه دادند.

تقدیم به پدر و مادرم که رسم آزادی و مردانگی و ادب را به من آموختند.

تقدیم به معلمان و اساتید که قدرم که سواد خواندن و نوشتن و شیوه تحصیل و درستی و سختکوشی را به من آموختند.

تقدیم به همسر و فرزندانم که در کنارم بودند تا به اهداف زندگی ام برسم.

تقدیم به معدنکاران و طعم که در دل کوها و در تاریکیها بدنبال روزی حلال و رونق اقتصادی وطن و آسایش هموطنان عزیزم هستند.

فصل اول : کلیات

چکیده.....	۱
الف- مقدمه.....	۲
ب- بیان مساله.....	۵
ج- اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۶
د- اهداف تحقیق.....	۷
ه- فرضیات تحقیق.....	۷
و- پیشینه تحقیق.....	۸

فصل دوم : مفهوم کلی انفال در زمان و مکان (مفاهیم)

مبحث یکم : اموال.....	۱۰
گفتار اول:انواع مال.....	۱۰
گفتار دوم:خصوصیات مال.....	۱۲
گفتار سوم:مال محترم.....	۱۳
گفتار چهارم:اعراض.....	۱۴
مبحث دوم : مباحات.....	۱۵
گفتار اول:مصادیق مباحات.....	۱۵
گفتار دوم:اموال مباح.....	۱۶
گفتار سوم:اراضی مباح.....	۱۸
گفتار چهارم:حیازت مباحات نیابتی.....	۲۲
گفتار پنجم:تملك مباحات.....	۲۴
گفتار ششم:افعال حقوقی تملك مباحات.....	۲۷
گفتار هفتم:محدودیت های تملك مباحات.....	۳۰
گفتار هشتم:حقوق متصور بر مباحات.....	۳۱
مبحث سوم : مفهوم کلی انفال.....	۳۶
گفتار اول:تعریف انفال.....	۳۶

گفتار دوم: مصادیق انفال ۳۸

فصل سوم: مفهوم مالکیت در حقوق ایران

مبحث یکم: مفهوم مالکیت/اسباب تملک/مصادیق مالکیت ۴۲

گفتار اول: مالکیت ۴۲

گفتار دوم: اسباب تملک ۴۴

مبحث دوم: مالکیت عمومی و خصوصی ۴۵

مبحث سوم: میزان تسری مفهوم مالکیت خصوصی در مقوله انفال ۴۶

مبحث چهارم: انفال در فقه و حقوق ایران ۵۰

فصل چهارم: نگاهی بروضعیت معادن در ایران

مبحث یکم: سهم معادن در توسعه کشور و جایگاه ایران در میان کشورهای معدنی ۶۹

مبحث دوم: استراتژی کلان کشور در اکتشاف و بهره برداری از معادن و فرآوری مواد معدنی ۸۵

مبحث سوم: طبقه بندی معادن/معادن استراتژیک/غیر استراتژیک ۹۰

فصل پنجم: نظام حقوقی حاکم بر معادن

مبحث یکم: حقوق مردم (بر/در) انفال/تمایز حق بر معدن و حق در معدن ۹۹

مبحث دوم: اکتشاف: اعتبار اکتشاف و پروانه اکتشاف در تثبیت حق ۱۰۰

مبحث سوم: انتفاع از معادن (امانت/مالکیت) ۱۰۲

فصل ششم: تاثیر نظم عمومی وقواعد آمره در معادن

مبحث یکم: نظم عمومی/قواعد آمره/مقررات محدود کننده ۱۰۹

گفتار یکم: نظم عمومی ۱۰۹

گفتار دوم: قانون امری (آمره) ۱۱۲

گفتار سوم: سیاستهای کلی معدن ۱۲۰

گفتار چهارم: مقررات محدود کننده ۱۲۰

مبحث دوم: موانع: محیط زیست/منابع طبیعی/حمل و نقل/تحریم/امنیت ۱۲۲

گفتار یکم: مشکلات و محدودیتهای مربوط به حمل و نقل جاده ای و ریلی و دریایی محصولات معدنی .. ۱۲۳

گفتار دوم: ورود کشتیهای غول پیکر به نفع صادرکنندگان معدنی ۱۲۴

گفتار سوم: قوانین و مقررات محدود کننده حمل و نقل ۱۲۵

گفتار چهارم: قوانین و مقررات معدنی ۱۲۷

گفتار پنجم : تحریمها(محدودیت ورود دستگاههای حفاری و برداشت از معادن).....	۱۲۸
گفتار ششم : امنیت.....	۱۲۸
مبحث سوم : توسعه : سرمایه گذاری و اعطای تسهیلات در بخش معادن.....	۱۲۹
نتیجه گیری.....	۱۳۱
پیشنهاد.....	۱۳۸
منابع و مأخذ.....	۱۳۹

چکیده :

معادن از مباحات است و دخل و تصرف در آن تحت عنوان اکتشاف و بهره برداری قابل انجام است. مالکیت بر معادن جزء حقوق عینی و به تبع معادن بعنوان تبعیت از مال غیر منقول امکان پذیر است. مالکیت بر معادن جزء مالکیت های ذاتی نمیباشد. معادن در فقه امامیه جزء انفال محسوب گردیده و مالکیت بر آن به صراحت اصل ۴۵ قانون اساسی در اختیار دولت جمهوری اسلامی میباشد و دولت نیز منافع حاصله از آنرا در راه منافع عمومی هزینه مینماید. در واقع با استفاده از قاعده فقهی "مصلح مرسله" مالکیت بر معادن به دولت واگذار گردید در حالیکه در واقع آنچه در شرع مقدس بعنوان انفال نامیده میشود مالکیت بر انفال با امام عصر "ع" بوده و هر نوع دخل و تصرف و بهره برداری بانظر ایشان امکان پذیر است. با توجه به غیبت امام زمان "ع" فقهاء ناظر بر تدوین قانون اساسی با تمسک به مصلح مرسله مدیریت امور انفال را به دولت سپرده اند. ولی قانون مدنی در تملک انفال و معادن با قانون اساسی در تعارض است چون قانون اساسی موخر بر آن است.

معادن در سیستم اقتصادی جوامع نقش اساسی دارند برای همین جایگزین اساسی برای نفت هستند. در واقع نفت نوع استراتژیک معادن است و سایر معادن مهم بعد از نفت و گاز و اورانیوم و طلا قرار دارند.

در استخراج معادن قوانین مغایر مانند محیط زیست و منابع طبیعی و سازمان انرژی اتمی سازمان آب و... بنوعی دست و پاگیر هستند و در اجرای آنها افراط و تفریط میشود و بدین طریق بهره بردار دچار مشکلات عدیده میشود که با هماهنگی دستگاهها قابل حل است. حقوق دولتی با افزایش و کاهش قیمت محصولات معدنی هماهنگ نبوده و با توجه به افزایش هر ساله میزان عوارض مشکلی بر مشکلات افزوده میشود.

حیازت مباحات و معادن ، انفال و معادن، حقوق عینی و اموال غیر منقول و معادن ، مصلح مرسله ، مالکیت عمومی و معادن ، قانون مدنی و معادن .

کلید واژگان: مالکیت ، معادن ، انفال

فصل اول

کلیات تحقیق

الف - مقدمه

در این مختصر بر آن شدم تا نحوه بهره برداری از معادن که در ممالک اسلامی بخشی از انفال محسوب میگردند را بررسی نموده تا شیوه های تملک ربا با دقت بیشتری ترسیم و بررسی و مشکلات موجود در سرراه را تجزیه و جهت مرتفع نمودن آنها ارائه طریقی نموده شاید در نظر افتد.

اکتشاف و استخراج معادن بر اساس کشفیات باستانشناسی به حدود ۶۵۰۰ سال قبل از سال گذشته باز میگردد و اولین استخراج معادن در ایران رخ داده سپس در مصر باستان انجام گردیده اولین معدن کشف شده بعد از سنگ چخماق که ابزار برنده و مضرس بوده طلا و مس و آهن برای ساخت ابزار جنگی و کشاورزی بوده سپس سایر معادن کشف شده است. بعضی از اشیاء کشف شده در آمریکای شمالی از تمدن اینکاها حکایت دارد که قدیمی ترین تمدن بشری در اکتشاف معادن و ساخت زینت آلات و ابزار آلات جنگی است ولی با اطلاعات به دست آمده پیشگام بودن تمدن پارسی در بهره برداری از معادن را اثبات می نماید.

استخراج معادن از قدیمی ترین اقدامات تولیدی بشری است و در واقع میتوان زمینه تحول فناوریهای حیات انسانی را از معادن دانست زیرا با کشف مواد معدنی و کانی ها بوده که زندگی بشری متحول شده و پیشرفت حاصل گردیده است.

امروزه قسمت اعظم زندگی بشری بر پایه مواد معدنی استوار است. مواد معدنی تنها دسته فلزات نیست معادن فلزی تنها بخشی از معادن هستند قسمت دیگر آن معادن غیر فلزی است مانند نفت و گاز و صنایع وابسته به آنها که از نفت و مشتقات آن مواد پلیمری و... تهیه نموده که در زندگی امروزه بیشترین نقش را ایفاء مینمایند. فناوری های استخراج معادن نیز پیشرفته شده و امروزه بازحمت کمتری معادن این انرژی تجدیدناپذیر استخراج شده و بشر از نتایج آن بهره مند میشود نیاز انسان به انواع ماده معدنی در زندگی روزانه انکارناپذیر است و هر روز از بام تا شام از ده ها فرآورده معدنی یا کانی های آن استفاده مینماییم حتی در محیطی که زندگی میکنیم اعم از منزل یا اداره و طبیعت میتوان کانی های مواد معدنی را بصورت شن و ماسه یا سنگ نمای ساختمان و فلزات بکار گرفته در ساختمانها به وضوح مشاهده نمود چون معادن مصالح ساختمانی نیز جزء منابع معدنی هستند یاد سیستم گرمایشی منزل از انرژیهای مانند نفت و گاز یا ذغال سنگ استفاده میشود یا برای تهیه غذا از گرمایش آنها استفاده میشود یا از فلز برای یک ماده معدنی با ارزش است در شستشوی دندانها استفاده میشود و از سنگ نمک هنوز در پخت غذاها بکار میرود بنابراین مواد معدنی در زندگی انسانها همانند خون در رگهایشان جاری است و وجود

آنها انکار ناپذیر است. در این راستا پیشرفت جوامع بشری و علاقمندی بشر به استخراج مواد و کانی های معدنی بر آن شدن تا مالکیت معادن را روشن نمایند و هر کسی آنچه را اکتشاف و استخراج نمود خود را مالک دانست ولی دولتها از این مالکیت حقوقی را برای اجتماع متصور شدند که در قبال اعطاء مجوز کشف یا استخراج و اعطاء مجوز بهره برداری و.. عوارضی را از معدن داران دریافت داشته تا در قبال برداشت از این منابع تجدید ناپذیر حقوقی نیز برای مردم جامعه استیفاء نمایند که این امر در جوامع مختلف به انحاء و نامهای مختلف وصول میشود. همچنین مالکیت معادن در جوامع مختلف به صور مختلف دولتی و خصوصی و مشروط و مختلط است. در کشورمان نیز به صورت انفال است که در ادامه بحث مورد بررسی واقع گردیده و خواهد آمد. در این راستا چالش هایی نیز وجود دارد که تلاش گردیده مورد بررسی و نقد واقع گردد و از زوایای مختلف بحث مالکیت به میدان آید.

استخراج معادن و دست یابی برفلزات جزء اولین ابتکارات بشری بعد از ایجاد آتش بوده است. بدست آوردن فلزات جهت حل مشکلات بشر جزء دستاوردهای مهمی بوده که زندگی انسان ها را دگرگون نموده که آنان را تا به امروز ادامه داشته و شیوه های دست یابی به محصولات معدنی تغییر یافته ولی همچنان اصل دست یابی به فلزات از سکه نیافتاده و هر روز به اهمیت آن افزوده میشود.

معدن کاری کاری پر درد سرواسترس زا است که علاوه بر صرف وقت و انرژی و اتلاف عمر و تحمل مخاطرات فراوان و سرمایه انسان را شیفته خود کرده و هر چه بیشتر بشر را با تمام مشقات و خطرات آن به سوی خود می کشاند. در جامعه ایران توجهی به معدن کاران نمیشود و چنانچه شیفتگی ای در این راه وجود نداشته باشد سرمایه گذاری و اتلاف زمان در این راه بیهوده است. زیرا با توجه به این بی مهری ها و مشقات راه زحمات باید نتیجه ای در پی داشته باشد تا مشخص امیدوار باشد و به تلاش هایش ادامه دهد. اغلب متخصصین و سرمایه گذاران در معادن اشخاصی عاشق هستند و بنظر نمی آید صرفاً به دنبال نفع مادی باشند زیرا چنانچه این سرمایه در جهات دیگری هزینه گردد با موانع اندکی مواجه بوده و نتیجه ای به مراتب بهتر و پربارتر خواهد داد.

در مباحث معادن معدن کاران مشکلات جدی بعلاوه خلاءهای قانونی و ناهماهنگی های بین دستگاه های دولتی مواجه هستند و به قولی در بحث معادن صبر ایوب نیاز است تا معدن به مرحله بهره برداری برسد. ولی معدن کاران همچون کوه استوار ایستاده اند و با استقامت و شکیبایی دل کوه را شکافته و گوهر بدست میاورند تا نانی بر سفره ایرانی بنشانند و قلب خانواده ها را شاد نمایند و چرخه اقتصاد کشور را به حرکت در آورند.

یک معدن کار موجب اعتبار کشور در مجامع بین المللی است و با کشف یک معدن اعتبار کشور عزیزمان را در مجامع جهانی بالا برده و موجب گسیل شدن سرمایه گذاران داخلی و خارجی و توجه به کشورمان گردیده و با ایجاد اشتغال برای جوانان از بروز معضلات اجتماعی می‌کاهد. پس با ایجاد بهره برداری از هر معدن در واقع معدنکاران عزیز به جامعه از لحاظ اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی بطور مستقیم و از جهات دیگر بطور غیر مستقیم کمک میکنند. پس معدنکاری شغل شرافتمندانه و پرارزشی است..

امیدوارم با ایجاد هم‌دلی و هماهنگی بین مراجع ذیربط از وزارت صنعت و معدن و تجارت و جهاد کشاورزی و سازمان های منابع طبیعی و محیط زیست و... از مشکلات معدن کاران جلوگیری گردیده و گامی جهت حل مشکلات آنان برداشته شود این قشر زحمت کش با طیب خاطر به امور خود بپردازند. در مملکت ما قانون در این زمینه وجود دارد ولی در مرحله اجراء با افراط و تفریط مواجه میشوند که این فقط به زیان معدن کاران است. در صورتی که در کشورهای دارای معادن غنی همه نهادها همکاری وسیعی داشته تا معدن کاران با آرامش خاطر به امور خود پرداخته و علاوه بر ارزآوری چرخه اقتصاد را فعال نمایند. همان طوری که مقام معظم رهبری در آذرماه سال ۹۵ فرمودند در بخش معدن خام فروشی مشکل عمده ای است که مملکت را زمین گیر نموده است. بانگامی به کشورهایی که مشتری محصولات معدنی هستند ملاحظه میشود که اغلب با داشتن صنایع تبدیل محصولات معدنی کشورهای صادرکننده محصولات معدنی را پس از فروش و دریافت این محصولات بشدت چپاول می نمایند زیرا با تبدیل همین محصولات و بازگرداندن آن به همان کشورها به چند برابر قیمت در واقع پول پرداخته را با سود سرشار دریافت میدارند من باب مثال فروش خاک مس به کشورهایی مثل ژاپن و بازگشت محصول در قالب سوکت و سیم های مسی و... که سوکت با توجه به میزان مصرف مس در آن و قیمت فروش خاک مس و قیمت محصول تبدیل شده فاجعه ای برای جهان سوم و مملکت ماست. که امیدوارم با ایجاد صنایع بهره برداری در کنار معادن ارزش افزوده خوبی ایجاد گردیده و از هر زرفتن این سرمایه ملی جلوگیری شود. در پایان با توجه به بررسی های بعمل آمده در متن تحقیق و پیشنهادات و انتقادات امیدوارم اوضاع معدن کاران به بهبودی گذاشته و وزارت خانه ها و سازمان های ذی ربط تلاشی در جهت بهبود اوضاع معدن کاران داشته و همتی نمایند.

ب- بیان مساله

ذخایر معدنی از جمله ثروت های مهم، تجدید ناپذیر و استراتژیک کشورهای مختلف محسوب می شوند و حقوق حاکم بر آنها بخصوص در استخراج و بهره برداری، همواره در اعداد مسائل حساس حاکمیتی قرار داشته است.

پیشرفت های علمی مبتنی بر الزامات اقتصادی و جلب توجه شرکت های بزرگ معدنی به سوی ثروت های مستتر در زمین، از یک سو موجب تسریع کشف و بهره برداری از منابع گشته و از سوی دیگر منابع طبیعی تجدید ناپذیر را در معرض خطر جدی قرار داده است، این امر در کنار تسری بی تردید حاکمیت عمومی بر متابع معدنی، موجب دخالت روز افزون حاکمیت های ملی و حقوق های ملی و بین المللی بر نظامات اکتشاف و بهره برداری از معادن گشته است.

مداخله ناگزیر و فراگیر دولت در امر منابع تجدید ناپذیر، موجب تعارض صلاحیت نهادهای گوناگون حاکمیتی در حوزه معادن و بالمال ایجاد محدودیت در حقوق اشخاص در این حوزه می گردد.

اکتشاف و استخراج معادن مستلزم سرمایه گذاری هنگفت و تقبل ریسک بالا می باشد و هرگونه فعالیت در این بخش نیازمند ایجاد اطمینان از حیث تثبیت مالکیت است، علیهذا از آنجایی در نظام حقوقی ایران معادن در اعدا انفال قرار دارند لازم است روشن شود که آیا در حقوق ایران اصولا امکان تاسیس مالکیت و تثبیت حقوق و آثار ناشی از آن بر معادن وجود دارد یا خیر؟

به نظر می رسد در حال حاضر سیستم حقوقی کشور از این حیث دارای ابهاماتی است و هدف از تدوین این پایان نامه بررسی فراگیر موضوع مطروحه با نگاهی به مقررات فقهی و حقوق مدنی، الزامات زیست محیطی و جاذبه های سرمایه گذاری در این بخش مهم اقتصادی است.

انفال مطابق تعریف شرعی و قانونی آن شامل اموالی است که مالکیت آن در اختیار دولت جمهوری اسلامی ایران بوده و هرگونه استفاده از آن تنها با مجوز رسمی دولتی در قالب پروانه بهره برداری با مدت معین با پرداخت عوارض قانونی آن در هر مرحله یا اجاره بلند مدت امکان پذیر می باشد. برای نمونه بهره برداری از شیلات-جنگل ها-مراعات - کوهها(در قالب معادن) و غیره درخصوص موضوع تحقیق که در جامعه مبتلی به می باشد معدنکاران شامل شرکتهای معدنی و صنعتی و اشخاص حقیقی با کسب مجوز بهره برداری از معادن و پرداخت عوارض دولتی در هر مرحله زمانی یا برداشت از معادن اقدام به عملیات

اکتشاف با هزینه خود و برداشت بصورت روباز و زیرزمینی و یا هر دو می نمایند که محصولات معدنی در بعضی از کشورهای دارای اقتصاد بر پایه معادن (صادرات محصولات معدنی) یا فرآوری محصولات معدنی و صادرات آنها استوار است.

انفال، قابل تملک نیستند در این تحقیق به بیان جنبه ها و شیوه های مالکیت اشخاص طرق بهره برداری و شیوه های اعمال حاکمیت دولت بر معادن در ایران و تطبیق آن با کشورهای دیگر خواهم پرداخت. در این راستا مشکلات و موانع موجود را نیز بررسی و درخصوص آن اظهارنظر خواهد شد...

با توجه به اینکه در شرع مقدس اسلام بایی بنام مصالح مرسله وجود دارد که فقهاء شیعه و اهل تسنن در مذاهب اربعه آن در این خصوص نظرات متفاوتی داده اند از جمله در خصوص واگذاری انفال باب استصلاح یا همان مصلحت اندیشی را باز گذاشته و حاکم اسلامی را در خصوص واگذاری و بهره برداری در این خصوص با توجه به شرایط زمان و مکان مخیر دانسته اند و از طرفی با توجه به مسائل حکومتی قانونی خاص بنام قانون معادن و فلزات که شامل انواع معادن استراتژیک و غیر آن بحث گردیده و در هر مورد دولت را مخیر به اجاره به اشخاص یا بهره برداری بالمباشره دانسته است لذا به نظر میرسد صرف اظهارنظر و تایید قانون توسط فقهاء در شورای نگهبان قانون مصوب مجلس شورای اسلامی در این خصوص کافی به مقصود و باب تصمیم گیری در هر زمینه ای از بهره برداری و اجاره در هر مورد نباشد. لذا با توجه به وضع قانون خاص درخصوص نحوه بهره برداری و واگذاری معادن و سایر انفال قانون، ارجح بوده و نظریه فقهاء در هر مورد استفتاء نمی شود.

ج- اهمیت و ضرورت تحقیق

این موضوع تا کنون مورد تحقیق دانشجویان در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری واقع نگردیده و بعلت نیاز جامعه حقوقی و معدنکاران به تحقیق و اظهارنظر جامعه حقوقدانان در این خصوص و وجود خلاء های تحقیقاتی موجود و عدم اقبال صاحب نظران و دانش پژوهان حقوق به این مهم بر آن شدم تا با انجام مطالعه و تحقیق و کشف خلاء ها و نیازهای موجود جامعه و با توجه باینکه معادن قطعاً در آینده اقتصاد ایران نقش مهمی خواهند داشت و جایگزین مهمی برای نفت و سایر منابع موجود کشور خواهند بود و اکنون نیز جامعه معدنکاران و شرکتهای معدنی درگیر موضوعات عدیده ای به خصوص در حوزه مالکیت بر معادن

می باشند که هم دارای خلاء های قانونی بوده و هم مورد توجه صاحب نظران واقع نگردیده و عملاً در زمینه اشتغال نیروی فعال جامعه و جذب سرمایه گذار داخلی و خارجی و تامین منابع مورد نیاز جامعه مغفول واقع گردیده و این سرمایه هنگفت از نظرها پنهان مانده است. لذا این تحقیق می تواند ضمن بررسی مشکلات موجود راهکاری مناسب جهت برون رفت از این بن بست های اجرایی باشد.

د- اهداف تحقیق

هدف اصلی: هدف اینجانب گامی جهت خدمت به جامعه معدنکاران و شرکتهایی که در زمینه معادن فعالیت داشته و از دید قانونگذار و مسئولین دور مانده اند می باشد در صورتیکه با اندک تدقیق و توجه روشن است اغلب مواد مصرفی جامعه از مواد معدنی بوده و توجه به این قشر و صنایع بالا و پایین دستی آن قطعاً آینده جامعه را از وابستگی نجات خواهد داد.

اهداف فرعی:

کمک به جامعه مدنی ایران و تصمیم سازان حوزه معادن درخصوص نحوه واگذاری و بهره برداری از معادن

ه- فرضیات تحقیق

فرضیه اصلی:

انفال و مصادیق آن در امکان تملک معادن چیست؟ از نظر حقوقی بهره برداری از معادن در ایران چگونه امکان پذیر است؟ مشکلات حقوقی و عملی بهره برداری از معادن چیست؟ مالکیت بر معادن در کشورهای جهان چگونه است؟ موانع دولت در اعطاء پروانه بهره برداری معادن چیست؟ پروانه بهره برداری چیست؟ آیا با پروانه بهره برداری در مدت معین میتوان مالکیت معادن را تحصیل نمود؟ شرایط صدور پروانه بهره برداری معادن و علل لغو آن چیست؟ تحلیل عضویت ایران در کنوانسیونهای بین المللی معادن، قانون معادن و فلزات در تعارض با سایر قوانین چگونه اجراء می شود و تعارضات از چه طریق حل و فصل میگردد؟

فرضیه فرعی:

بعد از صدور پروانه بهره برداری تصدی دولت بر معادن چگونه اعمال می شود؟ قانون معادن و بهره برداری از آنها چه میزان از معدن کاران حمایت می کند؟ موانع سرمایه گذارای در معدن چیست؟ آینده

معدنکاران و شرکتهای معدنی با توجه به قوانین موجود چگونه است؟ خلاء های قانونی و مشکلات شرکتهای معدنی چیست؟ تعارض قوانین (قوانین مغایر) چگونه قابل حل هستند؟

و-پیشینه تحقیق

در این خصوص تا کنون هیچ تحقیقی با این عنوان در دانشگاههای ایران انجام نگردیده و سابقه انجام تحقیقات وجود ندارد. بطور کلی رژیم حقوقی معادن در تحقیقات ایران مهجور است ولی در کشورهای دیگر مانند استرالیا، آفریقای جنوبی، شیلی، آمریکا و کانادا با توجه به سابقه دیرین استفاده از معادن، به نظر میرسد تحقیقات وسیعی انجام گردیده باشد

فصل دوم

مفهوم کلی انفال در زمان و مکان (مفاهیم)

مبحث یکم : اموال

در قانون مال تعریف نشده است ولی به هر چیز با ارزش که قابل تقویم و تبدیل به پول باشد مال می گویند.

« در اصل از فعل ماضی میل است یعنی خواستن در اصطلاح چیزی که ارزش اقتصادی داشته و قابل تقویم به پول باشد. »^۱

مال آنچه در ملک کسی باشد و ارزش مبادله داشته باشد. دارایی خواسته هر چیزی که انسان می تواند از آن استفاده کند و قابل تملک باشد. میان مال و شیئی باید فرق گذاشت و این فرق همان عموم و خصوص است هر مالی شیئی است ولی هر شیئی مال نیست مثلاً: آفتاب و هوا و دریا شیئی اند ولی مال نیستند زیرا هیچکس نمی تواند ادعای مالکیت انحصاری آنها را بنماید.^۱

در لغت مال و شیئی اغلب بجای یکدیگر استعمال می شوند.^۲ آنچه تاکنون از تعاریف مال توسط اشخاص و صاحب نظران مختلف نقل گردیده اینست که :

مال هر آنچه جنبه مادی داشته و دارای ارزش اقتصادی بوده و قابلیت تبدیل به پول یا نقد شدن را دارا باشد را مال می نامند. زیرا در مال قطعاً نفعی موجود بوده و برای کسی که آنرا تصاحب می کند جذابیتی دارد که عقلاً به آن مال می گویند.

گفتار اول: انواع مال

مال با توجه به زمان و مکان و خصوصیات آن دارای انواع می باشد که به قرار ذیل می باشد:

مال اصلی_ مال تبعی (میوه که وابسته به درخت است) _ مال استهلاکی_ مال تقدیری_ مال اختصاصی_ مال ذمه (که بر ذمه بدهکار مستقر است) _ مال التجاره_ مال الرهانه_ مال الشركه_ مال الصلح_ مال غیر منقول_ مال منقول_ مال قیمی_ مال مثلی_ مال الاجاره_ مال المصالحه_ مال مشاع_ مال معنوی_ مال مباح_ مال مفروز_ مال ودعی (مورد ودیعه)^۳ که مشهورترین و رایج ترین آنها که ترد اغلب اشخاص شناخته شده است مال منقول

^۱ دکتر لنگرودی در ترمینولوژی حقوق صفحه ی ۵۹۵ شماره ی ۴۶۷۲.

^۲ فرهنگ لغات فارسی معین جلد ۲ صفحه ۳۷۰۸.

^۳ فرهنگ لغات فارسی معین جلد ۲ صفحه ۳۷۰۸.

^۳ ترمینولوژی حقوق محمد جعفر جعفری لنگرودی انتشارات گنج دانش صفحه ۵۹۵ الی ۵۹۸ سال ۱۳۸۰

و غیر منقول و مشاع و مفروز و مثلی و قیمی می باشد. و در قانون مدنی مواد ۱۱ و ۱۲ و ۱۹ مدنی نیز ذکر گردیده است.^۴

ماده ۱۱ قانون مدنی: «اموال بر دو قسم است: منقول و غیر منقول.»

ماده ۱۲ قانون مدنی: «مال غیر منقول آن است که از محلی به محل دیگر نتوان نقل نمود اعم از آن که استقرار آن ذاتی باشد یا به واسطه عمل انسان و...»

ماده ۱۹ قانون مدنی: «اشیایی که نقل آن از محلی به محل دیگر ممکن باشد بدون اینکه به خود یا محل آن خرابی وارد آید منقول است.»

مشهورترین و رایج ترین آنها که نزد اغلب اشخاص شناخته شده است مال منقول و غیر منقول و مشاع و مفروز و مثلی و قیمی می باشد. و در قانون مدنی مواد ۱۱ و ۱۲ و ۱۹ قانون مدنی نیز ذکر گردیده است.^۲

ماده ی ۱۱ قانون مدنی: «اموال بر دو قسم است: منقول و غیر منقول»

ماده ی ۱۲ قانون مدنی: «مال غیر منقول آن است که از محلی به محل دیگر نتوان نقل نمود اعم از آنکه استقرار آن ذاتی باشد یا به واسطه عمل انسان و ...»

ماده ی ۱۹ قانون مدنی: «اشیایی که نقل آن از محلی به محل دیگر ممکن باشد بدون اینکه به خود یا محل آن خرابی وارد آید منقول است.»

قانون مدنی نیز مطابق تعریفی که فوقاً از معنای لغوی مال استنباط گردیده و خصوصیات آن ذکر گردیده بود در ماده ۱۹ و در تعریف مال منقول عبارت «اشیاء» را جهت سهولت در تعریف مال اشاره . ذکر نموده است. پس به نظر می رسد بتوان بجای مال از کلمه شیء نیز استفاده نمود.

علیرغم تمام تعریفاتی که اهل لغت و حقوقدانان از کلمه مال نموده و ریشه آنرا «میل» ذکر نموده اند ولی این مورد دارای مخالفی نیز است که با استدلال و استناد به ریشه ای کلمه مخالفت خود را اعلام دانسته است که به نظر درست مس آید. محقق ارجمند و دانشمند آقای دکتر محمد جعفر جعفری لنگرودی در فرهنگ عناصر شناسی می فرماید: «این کلمه معرب لغت یونانی (Melon یا Malon) است و ربطی به لغت میل ندارد که اشتقاق سازان آنرا ربط داده اند»^۱

^۴ حقوق مدنی عدل چاپ پنجم صفحه ۲۶۴

^۲ ترمینولوژی حقوق محمد جعفر جعفری لنگرودی انتشارات گنج دانش صفحه ی ۵۹۵ الی ۵۹۸ سال

^۱ فرهنگ عناصر شناسی دکتر محمد جعفر جعفری لنگرودی صفحه ی ۴۹۵ انتشارات گنج دانش سال ۹۲